

HARRAN ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
HARRAN UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY

ULUSLARARASI
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK
SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAWLANA JALAL AL-DIN RUMI
AND MAWLAWISM

Mevlâna Celaleddin Rumi'nin 800. doğum yıldönümü anısına

BİLDİRİLER
II

26–28 EKİM 2007

ŞANLIURFA

ULUSLARARASI MEVLANA VE MEVLEVİLİK SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ-II**ISBN**

978-605-89998-2-4

Düzenleyen Kuruluşlar

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Şanlıurfa Mevlevihanesi Yaşatma ve Kültür Derneği

Editörler

Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI
Prof. Dr. Ali BAKKAL

Düzenleme Kurulu

Başkan: Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI

Sekreteryası: Dr. Hüseyin KURT

Prof. Dr. Ali BAKKAL, Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ, Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN, Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ, Yrd. Doç. Dr. Cüneyt GÖKÇE, Yrd. Doç. Dr. Harun ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. İ. Hakkı İNAL, Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Ahmet ASLAN, Dr. Celil ABUZER, Dr. Halil ÖZCAN, Dr. Kadir PAKSOY, Dr. Veysel KASAR, Dr. Vehbi ŞAHİNALP, Okt. Kadir ALPEREN, Okt. Abdülkadir AYDIN, Okt. Mehmet OYMAK

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. İbrahim DÜZEN
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU
Prof. Dr. Osman TÜRER
Prof. Dr. Mustafa KARA
Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK
Prof. Dr. Abdülhakim YÜCE
Prof. Dr. İsmail YAKIT
Prof. Dr. Ali BAKKAL
Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Dizgi-Tasarım

Arş. Gör. Dr. Hüseyin KURT
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Grafik Tasarım

Öğr. Gör. Haldun ÖZBUDUN
Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Adres

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Osmanbey Kampüsü/ Şanlıurfa

MEVLÂNÂ'NIN MUTASAVVIF ŞÂİRLERE ETKİSİ: AHMED KUDDÛSÎ ÖRNEĞİ

Dr. Ali TENİK*

Giriş

Mevlânâ, başta Osmanlı coğrafyası olmak üzere bütün İslâm dünyasında, hatta bütün dünyada etkili olmuş önemli bir mutasavvıftır. Onun bu etkisi en belirgin bir şekilde İslâm düşüncesinde ve tasavvuf edebiyatında kendisini göstermiştir. O, Yaratıcının sevgisini içselleştirip, hâline yansıtan, sûfilerin duygularına tercüman olan üstün bir kişiliktir. İşte XVIII. yüzyılın ikinci yarısıyla XIX. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'da yaşayan mutasavvif şâir Ahmed Kuddûsî (ö. 1265/1849)'de¹ Mevlânâ'nın tesirinde kalan, onun tasavvuf düşünce geleneğini en belirgin bir şekilde temsil eden önemli bir sûfidir.

Mevlânâ'nın kendinden sonraki mutasavvif şâirler üzerindeki tesiri, hem şiir, hem de düşünce açısından olmuştur. Mevlânâ'nın her iki açıdan da Kuddûsî üzerindeki etkisi daha açık bir şekilde görülmektedir.

Bu bildirideki amacımız; Mevlânâ'nın, Kuddûsî üzerindeki etkisini açık bir şekilde ortaya koymaktır. Bu etkiyi ortaya koyarken, aynı gaye için, aynı hedefe yönelen bu önemli iki mutasavvıfın manevî ve ruhî donanım seyrinde takip ettikleri ortak ve farklı metot ve yöntemler de işlenecektir. Onlar her ne kadar aynı hedef için bazı farklı yöntemlerle hareket etmişlerse de, yalnızca kendi "ben"liklerini ifade etmek ve kendi ulvî duygularını dışa vurmak için şiir yazan şâir sûfiler değildir. Onların gayesi, insanların duygu ve düşüncelerini ilâhî varoluşa yöneltmek, insanlarda "elst"ten itibaren saklı olan o yüce duyguları, kendi aslı varlığına rucû ettirmek amacıyla uyandırmak, kendi "ben"lik inşâsında muhtaç durumda olanlara, bir şeyler vermek; onları yeryüzü hayatının korku ve endişelerinden uzaklaştırarak, rûhun enginliklerine yöneltmek, değiştirmek, mükemmelleştirmek ve gerçek özgürlüğüne kavuşturmak.

Mevlânâ'nın, tasavvufu ruhunun derinliklerinde yaşayan Kuddûsî gibi sûfilere etkisi; bunların, diğer şâirlerde olduğu gibi, yalnızca zekâ ve zihnî melekeye dayalı bir unsur değil, tamamen estetik gayelerden uzak, didaktik endişeler taşıyan mısralar dile getirmesi şeklinde tezahür etmiştir. Mevlânâ, şiirle aşk küresine giren insanları, şiirin kanatlarına alarak dünyanın bağlarından kurtarıp göklere yükseltmeyi ve Hakk'a yaklaşılmayı hedeflemiştir. Biz de bu tebliğimizle, insanı bu yüce basamaklara çıkarmayı kendine hedef edinen Mevlânâ'nın, aynı gayeleri taşıyan Kuddûsî üzerinde bıraktığı izleri ilmî ve akademik bir şekilde ortaya koymaya çalışacağız.

---

* Harran Ün. İlahiyat Fak. Tasavvuf Anabilim Dalı.

¹ Ahmed Kuddûsî (1183/1769-1262/1849), Anadolu'nun Mevlânâ'dan sonra yetiştirdiği en önemli mutasavvıfların başında gelmektedir. Tasavvuf düşüncesinin tümünü, insanın "kemâlat"ı ve Yaratıcısına vuslatla gerçekleşen mutluluğu üzerine bina eden Kuddûsî, "Allah, kadim olduğu için, Allah ile varlık bulan insan da kadimdir" anlayışını kendine şiar edinmiştir. Bu perspektifle insana yaklaşan Kuddûsî, tüm mesaisini, sâlikin Allah'ın rızasına kavuşabilecek bir seviyeye gelmesi için çalışmıştır. Onun anlayışında, Yaratıcıya karşı sevginin oluşup, kişinin bireysel benlikten kurtulup kozmik benliğe ulaşması için, zikir ve tefekkürü hayâtî bir konu gibi algılayarak, ma'rifeti de bütün varlığıyla yaşayarak Yaratıcısıyla ölümsüzleşmesi gerekir. İşte Kuddûsî, tarikat üstü bu tasavvufî düşünceye sahip kişiliğinden dolayı, bütün insanlara çağırısı, devamlı olarak, her iş ve eylemlerinde Allah'ı hatırlarında tutmaları için O'nu daim zikir etmek olmuştur. Kuddûsî'nin insanları her durumda Allah'ı anmaya çağırısının nedeni de, zikrin, kişide ma'rifetin oluşmasına en tesirli yol olmasından kaynaklanmaktadır. (Geniş bilgi için bk. Ali Tenik, Ahmed Kuddûsî ve Tasavvuf Düşüncesi (basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2007.)

1. Mevlânâ'nın Etkisi

Osmanlı düşünce dünyasına, edebiyatına, sanatına ve dolayısıyla şîir ve şâir üzerinde büyük bir iz bırakan sûfî şahsiyetlerin başında Mevlânâ gelmektedir.¹ Mevlânâ'nın etkisi, yaşadığı dönemden günümüze kadar Müslümanların büyük ekseriyeti üzerinde kendini hissettirmiştir. Fakat mutasavvıf şâirler üzerindeki tesiri başkadır, bilhassa Anadolu'da yetişen mutasavvıflar üzerindeki tesiri kayda değer bir seviyededir.

Diğer tarafta Mevlânâ, her şâir gibi kendisinden sonraki şâirleri etkilediği gibi, kendisinden önce yaşamış olan şâirlerin kendisi üzerindeki tesiri kabul edilmesi gereken bir gerçektir.

Mevlânâ şîir uslûbu açısından kendisinden önce yaşayan Hakîm Senâî (ö. 525/1131) ve Ferîddüddin Atar (ö. 618/1221)'in etkisinde kaldığı gibi,² kendisinden sonra da her dönemde birçok mutasavvıf şâiri etkilemiştir. Zira Mevlânâ, hem sûfî kimliği, meşrebi ve önderliği ile hem de nitelik ve nicelik açısından tasavvufî şîirin en büyük temsilcisi olması hasebiyle³ tabii olarak kendinden sonra yaşayan aynı ruh ve düşünce çizgisindeki kişileri etkilememesi mümkün değildir.

Kuddûsî'de kendinden önce Mevlânâ ve Yunus Emre gibi zatlardan etkilendiği gibi, kendinden sonra, engin ruh dünyasından çıkan ilâhî nefhâlî şîirleriyle birçok kişi üzerinde önemli etkiler bırakmıştır.⁴

Fakat Mevlânâ'nın Kuddûsî üzerindeki bıraktığı sevgi ve saygısı çok farklıdır. Kuddûsî bu tesiri büyük bir hürmetle ifade etmektedir. O, Mevlânâ aşığı bir Allah dostudur ve ona derin bir saygıyla bağlıdır. Kuddûsî'ye göre, Mevlânâ öyle yüce bir ruha sahiptir ki, Allah Mirâc Gecesi onun ruhunu sevgili Peygamber (s.)'ine göstermiştir.⁵ Ve bu gecede Hz. Mevlânâ, gökteki bütün meleklerin hayranlığını kazanmıştır. Bu hâl ancak Kuddûsî ve Mevlânâ gibi zatlardan ilâhî letafetle donanan benliklerinden ortaya çıkabilir.⁶ Yine Kuddûsî'ye göre, Hz. Mevlânâ'nın üstün kişiliği kendisine bağlanan hiçbir mürîdini yalnız bırakmaması ve onlara hesapsız maddî ve manevî ikrâmında bulunmasından kaynaklanmaktadır.⁷ Kuddûsî'ye göre, Mevlânâ'nın rûhâniyeti onu sevenlerin kalblerini dinliten, onlara can veren bir iksir gibidir. İşte Kuddûsî'nin söylemiyle Mevlânâ'nın kendisi üzerinde bıraktığı tesir:

*Sabî iken semâya oldı çün seyrân-ı Mevlânâ
Velâler üzre her vech ile var rûchan-ı Mevlânâ*

*Bulur her demde rûhâniyyetinden mürîde dile cân
İrişür çâresiz derlülere dermân-ı Mevlânâ*

*İder deryâda bem bedre olan muştarlara imdâd
Hemân çağır olur lâ-büdd sana ibsân-ı Mevlânâ*

*Kerâmâtı anın günden 'ayan her ân zühûr eyler
Gürûb-ı 'ârîfan içre bülenddir şân-ı Mevlânâ*

¹ M. Erol Kılıç, *Sûfî ve Şîir*, İz Yayınları, İstanbul 2004, s. 69.

² Annemarie Schimmel, *Ben Rûzgarım Sen Ateş*, çev. Senail Özkan, Ötüken yayınları, Ankara 1999, s. 47.

³ Adnan Karaismailoğlu, "Tasavvuf Şîir geleneğinde Mevlânâ'nın Yeri ve Önemi", 6. Milli Mevlânâ Kongresi, Konya 1993, ss. 87-90.

⁴ Ali Tenik, *Ahmed Kuddûsî ve Tasavvuf Düşüncesi* (basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2007, s. 52

⁵ Kuddûsî, *Dîvân*, Külliyyat, MMKütüphanesi, no: 2444, s. 15; Kuddûsî, *Pendnâme-i Kuddûsî*, Külliyyat, MMKütüphanesi, no: 2444, vr. 32a

⁶ Tenik, *age.*, s. 65.

⁷ Aynı yer.

*Cihânda evliyânın her biri gösterdi bürbânlar
Sekiz yaşında zâbir oldı bil bürbân-ı Mevlânâ*

*Giren amin tarîkına olur Mevlâ'yâ tîz vasıl
Mudâm sevgülü dostları dervîşân-ı Mevlânâ*

*Şeb-i mi'râda gösterdi amı Yezdân habîbine
Melâik oldular ol gice beb hayrân-ı Mevlânâ*

*İder zîhvârına ikrâm u in'âm ol kerem kâm
Seni mahrûm komaz sen ol hemân mihmân-ı Mevlânâ*

*O şâhin bende-i ednâsıdır bî-çâre Kuddûsî
Bu 'âli câbı bahş itmiş ana Yezdân-ı Mevlânâ.¹*

Mevlânâ ve Kuddûsî gibi mutasavvif şâirlerin şiirinin muhtevasını anlamak için onların şiirlerinin arka planına bakmakta fayda vardır. Her iki şahsiyetin evveline baktığımızda, şiir yazmak veya iç dünyalarındaki duyguları şâirane bir şekilde dile getirmek için önceden planlanmış, tasarlanmış bir gayeleri yoktur. Onlar, kendi iradelerinin dışında ilâhî bir işâretle bu ulvî aşk küresi içinde kendilerini bulmuşlar.

Fakat her ikisinin de şiire yönelişi farklı sebeplere dayanmaktadır. Mevlânâ'nın kendi ifadesiyle, eğer doğduğu topraklardan Anadolu'ya göç etmemiş olsaydı, o toprakların örfüne uyar; vaaz etmek, ders okutmak ve kitap yazmakla uğraşacaktı. Mevlânâ şiire yönelişini şu cümlelerle ifade etmektedir: "Allah böyle istedi, ne yapabilirim? Benim yaptığım bir hekimin ilaçtan bıkpı onu içmek istemeyen fakat canı şerbet çeken bir hastaya ilacı şerbete karıştırarak vermesine benzer."² Zira Mevlânâ kırk yaşına kadar bir din bilgini, bir fakih olarak yaşamını sürdüren Hanefî fukahasının illeri gelen bir alimi idi. Önemli dinî konularda kendisine müracaat edilirdi. İşte bu ölçüde akıl ve mantık konularında önde olan bir insan, birden 360 derece dönerek kendini şiirin engin derinlikleri içinde bulmuştur.³ Çünkü şiir, akıl ve mantık ölçülerini aşan basit düşüncelerin daracığında değil, derûnî düşüncelerin ruh dünyasında gelen bir hakîkattir.

Yani Mevlânâ, Kuddûsî gibi mayası şiirle yoğrulmamış, şiirin içine doğmamış fakat daha sonradan tasavvuf ile hemhal olurken ilâhî bağışla kendini şiirin içinde bulmuştur. Zira Mevlânâ, Rabbanî şiirle olan izdivacını şu şekilde ifade eder:

*Aşkân gönliime dolduğundan beri
Aşkından başka neyim varsa hep yandı
Aklı, dersi, kitabı hepsini rafa kaldıran
Ama şiirler, gazeller, rubâiler öğrendim.⁴*

Yine Mevlânâ, tasavvuf tarihi ve düşüncesi sürecinde ilâhî aşkı manzum şekilde en detaylı bir şekilde dillendiren Mesnevî'si için şu ifadeyi kullanmaktadır: "Bu Mesnevî bir mânâdır, yoksa *feûlun, fâilât* değildir."⁵

¹ Kuddûsî, *Dîvân* (Külliyat), s.15.

² Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîb*, İz Yayınları, İstanbul 1999, ss. 70-71.

³ Ali Nihat Tarlan, *Mevlânâ*, Hareket Yayınları, İstanbul 1974, s. 57.

⁴ Mevlânâ, *Rubâiler*, no: 465.

⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, 2742.

2. Kuddûsî ve Şiir

Kuddûsî ise, daha anne karnında iken ilâhî aşkla yoğrularak, şair olmanın derûnlüğünü burada kazanır.¹ Kuddûsî'nin şahsiyet oluşumunun çok az insana nasîp olan bir sürede inşâsı, onun mutasavvıflar arasındaki manevî derecesinin yüceliğini belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Allah'ın "Kuddûs" isminin faziletiyle daha anne karnında iken ilâhî sevgiyi tadan Kuddûsî, bu isme mahzar olduğundan dolayı ilâhî aşk atmosferine düştüğünü ifade eder. "Kuddûs" ismini annesinin rahmindeyken aldığını ve bu sebeple Allah dışında herhangi bir varlığa, nesneye meyletmesinin mümkün olmadığını söyler. Bunun sebebinin de çocukluğunda göğsünün/içinin ilâhî aşk suyuyla yıkatılıp temizlenmesine bağlamaktadır.² Diğer tarafta Kuddûsî, tasavvuf ehli olan babasından almış olduğu ruhî terbiye ile on iki yaşında ilâhî aşkla hemhal olur.³ Kuddûsî bunu şu şekilde ifade eder:

On ikizye erdi yaşım 'aşk oldu yâr u yoldaşım

Takdîs-i Hak idi isim Kuddûsîyem Kuddûsîyem.⁴

Çocuk yaşta bu ulvî aşk atmosferinde mayası atılan Kuddûsî, hayatı boyunca bu aşkın feyzi ile yaşamını sürdürür. Kuddûsî kendisine ilâhî lutuf olarak gelen bu aşkı şöyle ifade eder:

Bil ana rahminde ben ki etmişem takdîs anı

Anam işitmişdir buni Kuddûsîyem Kuddûsîyem

Rûz-i elestde ben ana demiş idim çünki belâ

Ol 'aşkımdı bana Kuddûsîyem Kuddûsîyem.⁵

Kuddûsî, gönülüne doğan ilâhî sevginin "elest"te Allah'la yaptığı ahitleşme neticesinde kazandığını ve bundan dolayı da ilâhî lutfun kesif bulutlarıyla gönül dünyasının Hakk sevgisiyle devamlı olarak benliğini kontrol ettiğini söyler:

Sabî iken gelirdi gönüme âsârı 'aşkımdı pes

Yanar idi yüreğim gece gündüz nâr-ı sâzâna.⁶

İşte Kuddûsî de Mevlânâ gibi bu Rabbanî aşk ile Yaratıcısına olan sevgisini hayatı boyunca ağzından hep şiir olarak ortaya dökmüştür. Yaratıcısına olan sevgisini, aşkını iradesinin dışında manzum cümlelerle ortaya döken Kuddûsî'ye göre, şiir ve ilâhî dinleyen, onlardan aldığı mânevî zevk ile Rabbini hatırlar. Bu hatırlayış ya sevinçle ya korkuyla ya da boynu bükük bir şekilde "hiç"liğini anlamak sûretiyle olur. Ona göre şiir, kişinin, kalb dünyasında bu hatırlayış türlerinden hangisiyle etki yaparsa, zâkir, Hakk'ı o hâl üzere hatırlar.⁷ Sûfî, bir kuş sesi dahil olmak üzere, evrende duyduğu her sesi, Rabbinin bir tecellisi görerek, ondan zevk alır. Bu suretle Allah'ın kudretinin, kuşun hançeresini nasıl dizayn ettiğini, mahlûkâtını nasıl yönettiğini, o kuşun sesinin kaynağını ve kulaklara nasıl ulaştığını tefekkür eder. Bütün bunlar, kulun tesbih ve takdisini göstermektedir.⁸ Bu duygularla varlığa yaklaşan Kuddûsî gibi bir Hakk sevdalısının vereceği poetik anlayış, hiç şüphesiz tamamen ilâhî olacaktır.

Kuddûsî'nin ve Mevlânâ'nın şiirleri, şiir olmanın ötesinde, tasavvufu bütün incelikleriyle anlatan bir ilim ve üstün bir entellektualizmi açıkça ortaya koymaktadır. Diğerlerinde olduğu gibi, zekâ ve zihni meleke, Kuddûsî'de hakim unsur değildir. O, bir gönül ve aşk adamıdır. O, her şeyi gönül dünyasında keşf eden bir şahsiyettir.

¹ Kuddûsî, *Dîvân*, s. 25.

² *Aynı yer*

³ Kuddûsî, *Nasâih-i Kuddûsî*, vr. 201b; *Pendnâme-i Kuddûsî*, vr. 25b.

⁴ Kuddûsî, *Dîvân*, s. 128.

⁵ *Aynı eser*, s. 162.

⁶ Kuddûsî, *Dîvân*, s. 162.

⁷ Kuddûsî, *Hazînetü'l-Esrâr*, vr., 249a.

⁸ *Aynı yer*.

Kuddûsî'nin şiirinin diğer bir önemli özelliği ise, kendi ifadesiyle şiirin, irâdesinin dışında, Hakk'dan gelen mânevî işaretlerle kendisine öğretildiğidir. O, bir süre dinî hassasiyetlerinden dolayı, şiir yazmayı bırakır. Fakat kendisine gelen ilhâm-ı Rabbânî den dolayı şiir yazmaya karşı gönül dünyası öyle bir aşkla dolar ki, bazen yemeden içmeden saatlerce şiir yazmağa başlar. Bu yazma şevkinin de kendi isteği dışında ikrâm edilen ve mânevî yolla öğretilen bir hakikat olduğunu ifade eder. Şiir sevgisinin diğer bir sebebini de, Peygamber(s.)'in şiiri, ashâb-ı kibâr ile birlikte dinlemesine bağlar.

*Şi'ri terk etmiş iken oldum yine ben mübtela
Gün olur ilhâm-ı Rabbânî bana leyl ü nehâr*

*Başlarım yazmağa gündüz ehl ü şurbi umudub
Hem anınla eğlenir oldum bugün bâ-ibtîyâr*

*Dinler idi Hak Resûli şi'ri ashâb ile heb
İder idi şi'r ile hem ihtibâr u iftihâr*

*Bir zemân şi'ri usanub eyledim terk ey püser
Nüdeyim bir gece bana subhadek öğretdiler*

*Başladım yazmağa yine şi'ri bilmem hikmetin
Olmışam nâzım mukallid bâ-ilm hem bâ-hüner¹*

Kuddûsî'nin şiirleri, Dîvân Edebiyatı içindeki tekke edebiyatı akımının tasavvuf ilkeleri, ahlâk ve estetik görüşlerini temsil etmesine ve hatta ölçülü, vezinli bir karakter taşımasına rağmen, şiir sanatı açısından yüce bir değer taşır. Varlıkların asil bir müjdecisi olan bu manzumeler, “*Düşünce şiiri*”nin başlıca örneklerini oluştururlar. Bu şiirin özellik ve orijinalitesi, mısraların müzikalite ve akıcılığında, benzetme ve imajların zengin parlaklığından, dil ve üslub asâletinde olduğu kadar, şâirin düşüncelerindeki yücelik ve coşkunlukta, rûhun dinmek bilmeyen vecd hâlinde kendini en mükemmel bir şekilde gösterir.

Kuddûsî'nin manzumeleri, me'âd aklın ve mantığın, ahlâk ve insanlığın özlediği seviyeye ulaşmak ve rûhen ideal bir duruma yükselmek isteyen bir kimseye tükenmez, kudsî bir enerji sağlar, aşk ve güzellikle taptaze bir enerji verir. Bu güç, gerek şâiri ve gerekse okuyucuyu, şiirin kanatları üzerine alarak göklere doğru yükseltmek, Allah ve evrene yaklaştırmak amacı gütmektedir.

Kuddûsî'nin Mevlânâ'da olduğu gibi bu şiirlerdeki amacı, kendisi için, “ tek hakikat” değeri taşıyan ideal dünyaya diğer insanları da ulaştırmak, onları bu “gölge dünya” hayatının dar ve sıkıcı bağlarından kurtararak Hakk'a ulaştırmaktır.

Kuddûsî'nin şiirlerinde işlediği konular, onun için sadece şiirde dile getirilen kuru ve yavan şeyler değildir. Bu konulardaki düşünceleri, en coşkun ve ateşli duygularla birlikte onun benliğinin derinliklerinden fışkırmakta ve kendisini yaşatmağa çalıştığı sonsuz ve yüce hayata sıkı sıkıya irtibatla bağlamaktadır. İşte Kuddûsî için, asıl vatan bu ideal dünyadır. Ona göre, bir insanın en yüce görevi ve geleceği, yeryüzünün bayağı, dar ve sıkıcı çemberi ile insanın geçek varoluşunu engelleyen cennet özleminden kurtularak, sûfi için ideal olan dünyaya kavuşmaktır. Bu tip bir düşünce artık ruhsuz ve ölü bir kavram olmaktan çıkmıştır. Kuddûsî şiirle ifade ettiği bu idealini diğer şiir türlerinden şu şekilde ayırır:

*Şol şi'ir kim sâmi'î giryân u sekrân eylemez
Yok balâvet anda hiç 'atşam reyyân eylemez*

Ehl-i hâle ehl-i hâl şi'ri verir zevk-u safâ

¹ Kuddûsî, *Dîvân*, (İE), ss. 157-158.

Ehl-i zâhîr sözünü hâl ehli burhân eylemez

Ehl-i hâlin kalbine ilhâm eder Şî'ri Hudâ

Ehl-i zâhîr sözleri irşâd-ı ihvân eylemez

Ehl-i hâlin sözleri ikaaz eder gafilleri

Ehl-i zâhîr şî'ri işku cezbe ityân eylemez

Ehl-i hâlin sözleri bakırdaki Hakdan söyler ol

Ehl-i zâhîr sözleri teşvîk-i yârân eylemez

Var nice şî'ri-i fasîh mevzûn belâgatlii rakâk

Okuyanlar dinleyenler kesb-i 'irfân eylemez

Kuvvet-i 'ilm ile söyler şî'ri çok ehl-i kemâl

'Aşkın bağırn yakub 'ışk-ıla biryân eylemez

Bâ-tekellîf söylenen söz 'aşka hâlet verir

Külfet ile söylenen eşfâ-yı 'atşân eylemez

Ehl-i hâlin şî'ri kulûba ok gibi te'sîr ider

Ehl-i zâhîr şî'ri kalbde dostu mibmân eylemez

Gerçi var hüsn-i fasâhat yok velâkin lezzeti

'Akıl medhûş idüib 'aklın perîşân eylemez

Hak ile söylenmeyen söz şî'r-i Kuddûsî gibi

Mâsivâ hubbıyla âbâd gönli vîrân eylemez¹

Kuddûsî şiiri anlam ve içerik bakımında iki şekilde sınıflandırması kendisinin ve Mevlânâ gibi hak dostlarının şiirdeki gayelerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Birincisi ehl-i hâlin (hâl ehlinin) şiiri, ikincisi ise, zâhîr ehlinin şiiridir. Ehl-i hâlin şiirini ancak bu zümrenin anlayabileceğini, ehl-i zâhîrin şiirinin ise, hâlî yaşayan insanlara kılavuzluk yapamayacağını söyler. Başka insanları taklit eden zâhîr ehlinin şiirlerinin, aşıkları cezb etmesi mümkün değildir. Hâl ehlinin şiirleri insanlara tesir eder ve kendine çeker, çünkü bu şâirlerin kalpleri Hakk'ın hazineleri gibi cevherlerle doludur. Onun için hâl ehlinin kalbine gelen ilhamlar, esintiler Allah'dandır. Allah'dan geldiği için de bu şiirlerin insanlara tesiri fazladır. Zâhîr ehlinin şiirinde aşk ve cezbe bulunmadı için, kişiyi irşad etmekten tamamıyla uzaktırlar. Hâl ehli her ne söylerse, Hakk diliyle, Hakk'tan söylediği için etkilidir. Fakat zâhîr ehlinin sözleri, nefsanî olduğu için yârânı hem teşvikten uzaktır, hem de o şiiri okuyan ve dinleyene irfan verecek duygudan yoksundur. Bundan dolayı da kişinin gönlünü aşk ile vuslata götüreceği duygudan mahrumdur. Ehl-i hâlin şiiri fasîh, derûnî, belagatlı ve her satır ince ruhla doludur. Çünkü elh-i kemal kalbi ilimle, derunilikle şiiri ifade eder. Onların şiirleri içten ve zahmetsiz söylendiği için, aşıklara haz verir ve kalpleri ok gibi delip geçerek, gönüllerde iz bırakır. Zâhîr ehlinin şiiri ise, gönülde yüce dostları konuk etmekten tamamen yoksundur. Çünkü onların ne dost, ne de konuk ağırlayacak yeterli duyguları vardır. Zâhîr ehlinin bir çok şiirinin

¹ Kuddûsî, *Dîvân*, s. 69.

söylenişinin güzelliği vardır, ama insanın içine zevk bırakmadığı için, kişiyi kendinden geçirecek güce sahip değildir. Hal ile dilde dökülmeyen sözler, Hakk'tan gayrısının sevgisiyle söylenen sözler gönül dünyamızda inkılap yaratacak kuvvette değildir.

Kuddûsî, Allah tarafından kendisine bir lütf olarak verilen ve ilâhî aşkla dilendirdiği sonsuzluğun düşüncesini şiirle ifade ederek, insanlık tarafından özlenen ahlâki değerleri ortaya koymuştur. Kuddûsî'nin ideal hayat varlığının asil müjdecisi olan manzumeleri, Mevlânâ ve Yunus'tan sonra ortaya konulan "Tasavvufî Düşünce Şiiri"nin en seçkin örneklerini oluştururlar. Kuddûsî'nin şiirlerinin orijini hem tasavvuf dışı şiirde hem de divân sahibi diğer mutasavvıfların şiirlerinden kendisini açıkça göstermektedir.¹ Kuddûsî'nin Divân'ındaki şiirler, hem tasavvuf, hem de edebiyat çevresinde en çok okunan divânların başında gelmektedir.² Kuddûsî Divân'ı bu üstün vasfından dolayı birçok dergâh da tarikat müridleri tarafında müridlerine ezberletilen bir eser olmuştur.³

Diğer taraftan Kuddûsî'nin dil ve üslup sadeliği ve asaletinde olduğu kadar, tasavvufa tefekkürdeki ulvîlik ve coşkunculukla, ruhunun dinmek bilmeyen dinamikliği kendini göstermektedir. Kuddûsî, sadece kendi benliğini dile getirmek ve kendi duygularını dışa vurmak için şiir yazan bir sûfî şâir değildir. Onun gayesi, insanların duygularına, düşüncelerine ve hayatlarına/ hal ve amellerine tesir etmek, İlâhî aşk arayışında ve kendini keşfetme arayışında olan sâiklere bir şeyler vermek ve onları dar yeryüzü hayatının korku ve endişelerinden uzaklaştırarak enginlere yöneltmek, değiştirmek, mükemmelleştirmek ve insan-ı kamil/ehl-i Hakk insanının sahip olduğu gerçek özgürlüğe kavuşturmadır. Bu şiirler, ahlâk ve insanlığın özlediği seviyeye ulaşmak ve ruhen ideal bir duruma yükselmek isteyen bir kimseye, bitmez bir enerji sağlar, ilâhî güzellikler ve ilâhî sanat yoluyla taptaze güç verir. Bu gücü kendinde bulan Kuddûsî, gerek kendini ve gerekse okuyucusunu şiirin kanatları üzerine alarak göklere doğru yükseltmek, Hakka ve evrene yaklaştırmayı hedeflemektedir.

Ünlü Lübnanlı şâir Halil Cibran (ö. 1931)'ın tanımladığı şâirlerin ruh yapısı, aslında Kuddûsî gibi mutasavvıf şâirlerin derûnî hâllerine tam uymaktadır. Cibran'a göre, yeryüzünde her şey belli bir uyum içinde şarkı söylemekteyken, yâni her nesne Yaraticı'yı anarken, hangi insan çıkıp da sağır ve dilsiz bir kamış parçası gibi sessiz kalabilir?⁴ Benliğini "İlâhî benlik"le birleştiren âşık sûfinin içindeki aşk dalgalarının dışarıya taşmaması mümkün değildir. Çünkü, sûfiyî atmosferine alan ilâhî benlik, tıpkı bir okyanus gibidir, sürekli taşmakta ve hiçbir zamanda kirlenmemektedir. İşte bundan dolayı, kimi sûfî kendi içindeki gerçeğe ulaşarak, bu aydınlanmayı coşkun bir ruh hâliyle ifâde ederken, kimi de bu gerçeği, içinde ki uyumlu bir sessizlikle dışarıya sezdirmeden yaşamaktadır. Kuddûsî yaşadığı bu ulvî hissi şu şekilde ifade eder

Girer mi hiç kulağıma anın 'ışksız kelâm

*Ki bir nutkunda bin esrâr olan Sultân gördüm.*⁵

Kuddûsî'nin şiirlerinin kasideleri sanatsal kaygının değil, tasavvufî vecd ve hâllerinden kaynaklanan bir ilhamın ürünüdür.⁶ Kuddûsî'nin ilâhî sevgi ile yoğrulup dışarıya yansıyan her mısrasında binlerce ilâhî sır gizlidir. Çünkü, onun nihâî gayesi Hakk'ın müşahedesidir, bu sebeple Kuddûsî, kendisine gelen ilâhî aşk donanımlı sözün dışında herhangi bir beyanda bulunmamaktadır. Allah'ın nûru kulun kalbine zuhur etimi edebî ve estetik kaygı şöyle dursun, kulun, O'nun dışındaki şeylerden alâkasını tamamıyla kesilir.⁷ Bundan dolayı tasavvufta şiir, salt edebî bir ürün olmayıp, keşf ve vecd hâlinin bir semeresi, idrak edilen mânevî hakîkatın açıklanmasının tâlî bir sonucu olarak düşünülür.⁸

¹ İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Astr Türk Şâirleri*, İstanbul 1970, V, 780-181.

² Fehmi Koyuncu, *Kuddûsî Divânı* (önsöz), s. 68.

³ Mustafa Kara, *Osmahlarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır yay., İstanbul 2004, s. 246.

⁴ Halil Cibran, *Ermîş*, (çev. Aytun Altındal), Anahtar Yay., İstanbul 2000, s. 41.

⁵ Kuddûsî, *Divân* (Külliyat), s. 220.

⁶ Reynold A Nicholson, *The Mysticism of İslâm*, (Schocken Boks), I. Edetion, New York 1975, p. 95, 96.

⁷ Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed Zerrûk, *Kavâidü'l-Tasavvuf*, tsh. Muhammed Zehra en- Neccâr, Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Kahire 1968, s. 85.

⁸ Nasr, *İslâm Sanatı ve Mânevîyatı*, s. 126.

Kuddûsî ve Mevlânâ'nın tasavvufî şiirleri, tamamen estetik gayelerden uzak didaktik endişelerle yazılmışlardır. Yani şâirin vermek istediği mesaj her seviyede okuyucuya ulaştırabilmek için âyet ve hadîslerden, Hz. Peygamber ve ilk sûfîlerin hayatlarından, tarihî olaylara kadar pek çok enstrümanla örneklendirilerek vermiştir. Sûfî edebiyatın yazılı dokümanları, genellikle eser verebilecek kadar Arapça, Farsça bilen ve yaşadıkları dönemin popüler bilimlerin konumundaki dinî ilimlerin hemen her dalında, az ya da çok söz sahibi olan kalemlere aittir.¹ Onun için sûfîler, kendilerini şâir saymazlar; aslında şiir yazmak istemediklerini, amaçlarının şiir olmadığını, kafiyeli, vezinli ve süslü sözlerle uğraşarak sanatlı ve hoş sözler söyleme çabası içerisinde olmadıklarını devamlı vurgularlar. Meselâ, büyük sûfî Mevlânâ, kendisinin bir şâir olmadığını söyler ve kendisine rağmen şiir yazdığı gerçeğinde ısrar eder.²

3. Mevlânâ ve Kuddûsî de Şiirin Dili

Şiir, Mevlânâ ve Kuddûsî gibi sûfîlerin dilinde ilâhî gücün ânı olur. Bu güç, Hakk'dan gayrisini eriten, ilâhî yankıları alt üst eden bir kuvvettir. Ân'ın olmadığı yerde yüzeysellik var derûnîlik yoktur. Ân'ın olmadığı yerde şâirde sadece şarkı ve düz yazı vardır. Bu sebeple şiir ânlık bir metafiziktir. Mevlânâ ve Kuddûsî'de olduğu gibi varlığın mahiyetini çözmüş olan şâir kısa bir dörtlükte bile bir evren görüşünü ve bir ruhun sırrını, bir varlığı ve eşyanın hepsini görmesi mümkündür.³

Bu nedenle Kuddûsî gibi ilâhî aşk ile yoğrulmuş sûfî şahsiyetlerde gaye dikeyliliktir, derinlik ya da yüceliktir. Onlar şiirsel ânı fizikötesi bir perspektifte yakalayan şahsiyetlerdir. Onlar, paradoksal bir ruh hâli yaşayan, ard arda gelen sesleri, duyguları düzenleyen coşkulara ve heyecanlara yönelen şâirlerin aksine, şiir, onlar için arzuları yok eden, hem geçmişi hem de geleceği değerden düşüren ve her şeyin içinde barındığı bir ânın ürünüdür.⁴

Onların şiirlerinde Allah'ın bir tecellisi ve hikmeti okunur. Zira onların perspektifinde görülebilenlerin görünmeyen gerçeği vardır. Şiirlerinde görünenin ötesinde görüntüler gören mutasavvıf şâirlerin şiirlerinde, işâretlerin ve Hakk'ın sıfatlarının ve her şiirin satırlarının arasında İslâm inancının tek ve değişmez cümlesi olan "tevhîd" tekrarlanır.⁵

Genel olarak şiirin başlıca iki unsuru vardır. Bunlar içerik ve biçimdir. Yani şiire can veren düşünce ve duygular şâir ve şiirin doğduğu çağ ile içinde yaşadığı kültüre dayanırken, şiirin biçimi/şekli bulunduğu dilde oluşur.⁶

İşte Mevlânâ ve Kuddûsî gibi mutasavvıf şâirlerde içerik Yaratıcının onlara lütufta bulunduğu veya zâtlar gibi mümtaz şahsiyetlerin gerçek kişiliklerine dönmesiyle kazanılan bir hakikattir. Diğer taraftan onların şiirlerindeki uyumlu vezin biçimi ise, onların herhangi bir edebî şekil kaygısı duymadan ilâhî aşk ile şekillenen bir gerçektir.

Mevlânâ ve Kuddûsî'nin şiirleri, diğer dinlerin mistik düşüncelerince sadece dokunulan "Tanrı Aşkı"nı tecrübe etmekle kalmıyor, aynı zamanda kişiye Yaratıcıyı sevmeyi öğretmek, bu aşk içinde Yaratıcıyla birleşebiliyor ve "ben"lik tamamen "yok" oluyor.

Ayrıca onların şiirlerindeki derûnîlik bütün paradoksları ortadan kaldırmaktadır. Onların şiirlerindeki ilâhî atmosfer kişiyi, herhangi başka bir uygulamayı takip etmeden iç anlarla doğrudan yüz yüze getiriyor. İnsanlar, onların şiirleriyle Batılı ve Doğulu hiçbir mistik düşüncenin veremediği manevî hazla ilâhî bilgiye/ma'rifete yöneliyor. Bu şiirler okuyucusuna ve dinleyicisine umutsuzluk ve acılı anlarında teselli verdiği gibi, kendisinde varolan vuslat, özlem, aşk ve umut ateşini de körüklüyor. Onların içinde

¹ Ceylan, *Böyle Buyurdu Sâîfî*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005, s. 98.

² *Age*, s. 127.

³ Gaston Bachelard, *Şiirsel Ân ve Fizik Ötesi Ân* (çev. Fahrettin Arslan), Düşünce ve Dil içinde, haz. Hüseyin Su, Hece Yayınları, Ankara 2004, ss. 143-149.

⁴ Tenik, *age.*, ss. 68-69.

⁵ Roger Garaudy, *İslâmın Va'dettikleri*, (çev. Necla Uzel), Pinar Yayınları, Ankara 1988, s. 183.

⁶ Edit Tasnadi, *Macaristan'daki Mevlânâ*, Uluslararası Mevlânâ sempozyumu, 15-17 Aralık 2000 Ankara, KBY, Ankara 2000, s. 347.

bulduğu coşkun ruh hali mutlak bağlılıkları ve Allah'a dönük benlikleriyle hangi din ve kültürden olursa olsun kendisiyle tanışan herkes için rehber oluyor.

Nasıl Mevlânâ'nın şiirinin en belirgin özelliği muhtevasının derinliği ise¹, aynı zamanda bu nitelik Kuddûsî'nin şiirlerinde de mevcuttur.² Bu derinlik her iki mutasavvıfın ilmî yeterliliklerini ve büyük mütefekkir olduklarını ortaya koymaktadır. Bu vasıf onları diğer ariflerden farklı kılmaktadır.

Kur'ân'ın: "İşte senden perdeyi kaldırdık. Artık bugün görüşün keskindir."³ Emri gereğince ikinci doğuşunu gerçekleştirerek yeniden doğan sûfî, maddî kayıt ve bağlardan kurtularak varlığını sebeplerden alıkoyarak mevcûdata karşı ilâhî istiğna hâlini yaşar. Onlar perdelerin ortadan kalkması neticesinde eşyânın hakikatine ulaşırlar. Perdenin kalkması demek, sûfinin kendisi ve Yaratıcısı dahil âlemdeki tüm varlık hakkında yeni bir müşahede ortamına girmek demektir. İşte bu hâl ile insanın gözü başka bir şekilde eşyayı ve fenomenleri izler. Düşüncesi ve tefekkürü derinleşir, gönül dünyası bambaşka bir hale bürünür. Bu ulvî ruh atmosferiyle dillerinde dökülen her kelimenin, her düşüncenin yüklendiği anlam benzerlerinden çok farklıdır.

Yaşamın anlamı ve değeri insandan insana değişiklik gösterdiği gibi, âriflerin ve ârif şâirlerin dili de ikinci doğuş ânına aittir. Onların ilâhî aşkla oluşan dilleri ve kavramları bu aşkı içselleştirmeyenlerden hep tenkid almıştır. Onların dillerinden dökülen mey, şarab, saki, kadeh, meyhane zâhir ulemânın ve zâhid âbidlerin idrak gücünün ötesinde derin bir anlayışın mânâsını taşır.

İkinci doğumla hakîki hayata gözünü açan Mevlânâ ve Kuddûsî gibi sûfler tamamen farklı bir amel ortaya koymuşlar. Her hareket ve davranışlarında derin anlamlar yüklüdür. Allah'a kulluklarında köklü değişiklikler olmuştur. Mevlânâ bu hayatı şöyle izah eder:

"Bu iki bin tane ben ve bizden, acaba ben hangisiyim?

Arbedeye kulak ver, ağzımı kapama

Ben kendimden geçmişim, yoluma cam koyma,

*Eğer koyarsan basarım, ne bulursam kararım.*⁴

Mevlânâ ve Kuddûsî'de gaye şâirlik değildir. Onlar için temel amaç Ma'suk'a vuslat için kullanılması gereken tüm araçları kullanmaktır. Bu nedenle Mevlânâ da şiir vasıta iken ana hedef tefekkür olmuştur.⁵ Kuddûsî de ise temel gaye, zikir, tefekkür ve aşk ile ma'rifete ulaşmak iken, şiir bu hedeflerin tercümanı olan bir araçtır.⁶ Fakat her ikisi de didaktik ve ahlâkî ihtiyaçlarla şiir sanatını ilâhî bir lutuf neticesinde kullanmışlardır.

Mevlânâ'nın ifadesiyle, onların şiirlerinde, Divânlarında ve diğer eserlerinde vahdetten başka hiçbir gaye güdülmemektedir. Sadece tevhidin/birliğin incileri o dükkânda satılmaktadır. Onun için. *"Mesnevî'miz vahdet diğkândır; orada Bir'den başka ne görürsen puttur."*⁷

Onların dilinde vücûda gelip ortaya dökülen sözlerin, beyitlerin ve şiirlerin hiçbir sanatsal kaygısı yoktur. Hem Mevlânâ, hem de Kuddûsî hiçbir zaman şiirin ölçüsü, şekli konusunda bir endişe taşımamışlardır. Fakat yinede Mevlânâ'nın şiirleri ölçü bakımında semâ' vezni olarak yer alırken,⁸ Kuddûsî'nin şiirleri aruz ölçüsündedir.⁹ Onlar, gönülleri kuşatan ilâhî vecdin tecellisi ile şiirlerini dile getirmişlerdir. Dile gelen her kelime ve cümle ilâhî lutfun bir ürünüdür. Onların şiirlerinde tamamen

¹ Süleyman Wolf Bahn, *Modern Batı Dünyasında Mevlânâ'nın Önemi*, Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu, 15-17 Aralık 2000 Ankara, KBY, Ankara 2000, s. 471.

² Bk. Tenik, *age*, s. 74.

³ Kâf, 50/22

⁴ Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, I, 1397.

⁵ Asaf Hâlet Çelebi, *age*, s. 86.

⁶ Tenik, *age*, s. 423.

⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, VI, 1528.

⁸ Tarlan, *age*, s. 59.

⁹ Tenik, *age*, s. 75.

beşerî arzu ve isteklerin dışında Hakk'dan gelen gönül incileri vardır. Mevlânâ bu ilâhî incileri şöyle tanımlar:

“Gönlümden kopup gelen o söz, o taraftan gelmektedir.

Çünkü gönülden gönülle pencere vardır.”¹

Onlar, duygularını dilin kalıplarına sığmayan engin ve derûnî bir ruh haliyle ilâhî sevgiyle yoğrulan ulvî duygularını şiirin teknik kurallarına uygun bir endişeyle ifade etme duygusuna kapılmadan ortaya koymuşlardır. Örneğin Mevlânâ teknik kaygılar dışındaki duygularını şu şekilde ifade eder:

Benim yanımda en güzel kaşîye sensin

Harf ne oluyor ki sen onu düşünesin.²

Mevlânâ ve Kuddûsî gibi mutasavvıf şâirler irşâd görevlerini şiirle yerine getirmişlerdir. Çünkü onların işlediği konu bütün insanlığın problemidir. Onların şiirlerinin tesirinin birçok nedeni vardır. Bu şiirlerin başta gelen en önemli vasfı, bu şiirlerin kudretinin diğer şiirlerin çok ötesinde olmasıdır. Zira onların şiirleri renksizdir. O şiirler zuhur ettiği bünyenin rengini alır. Onun için bu tür şiir, muazzam bir güce sahip olduklarından dolayı ruhlara tam bir hakîmiyet sağlarlar. Aynı zamanda Mevlâna gibi mutasavvıflar şiirin bir konuşma sanatı olduğu anlayışındadırlar.³

Bu şiirlerin farklılığı, mutasavvıf şâirlerle diğer şairlerin şiiri ayrı ruh halleriyle içselleştirmelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü şâirlerin düşünce ve hayallerinden ibâret şiirlerinin aksine Allah dostlarının şiiri tamamıyla tefsirdir ve Kur’ân sırlarıdır. Zira onlar, kendilerinden yok olarak ve Hakk ile ayakta kaimdirler. Onların her hâl ve davranışı Allah’dandır.⁴ Mevlânâ’nın deyimi ile onlar, diğerleri gibi evveline ve sonuna bakmazlar. Onlar, Allah’a daha yakın olduklarında, ne başa ne de sona bakarlar.⁵ Başlangıç ve sonuç bunların akıllarına bile gelmez. Onlar Allah’ın birliğinde “hiç”lendiklerinden iç dünyalarında oluşan aşk atmosferinin kesif yoğunluğu dışarıya taşarak, yağmur tanecikleri gibi mânevîyata susamış insanların ruhları üzerine yağar.

Sonuç

Şiirin kendisine kazandırdığı derûnîlik ve coşkunlukla tasavvufun teorik düşüncesinin ötesinde tam bir hâl insanı olan, mutasavvıf şâirlerin Mevlânâ’dan sonraki önemli bir temsilcisi olan Kuddûsî, eserlerini kavramlar içerisinde boğmamıştır. Bir hâl insanı olan Kuddûsî, diğer bazı teoriyesev mutasavvıfların aksine okuyucuyu kavram kargaşasında uzak tutmakta, verdiği konuları enine boyuna bir hâl insanının titizliğiyle iletmektedir. Kuddûsî, bir sûfi için elzem olan tasavvufun içe dönük sorgulamasını, yani kendi özünün derinliklerinden varoluşunun araştırılmasını, dini dogmatik olarak yaşayanlardan farklı bir şekilde ortaya koymaktadır. İşte bu yaklaşımdan dolayı Anadolu tasavvuf kültürüyle çok yakın teması olan Divan Edebiyatı, Mevlânâ ve Kuddûsî gibi sûfilerin engin ve derûnî ruh halleriyle yeni bir kültürel zenginlik kazanmıştır. Bu da tasavvuf anlayışının İslâm ilmine kattığı derûnî coşku, anlam ve ritim sayesinde olmuştur. Kuddûsî, Pîri Mevlânâ’dan aldığı feyz ile insana, tasavvufun diliyle âfâkî/objektif enfûsî/subjektif tüm beşerî isteklerini yok etmesini, seyr-i mutlak içinde vuslatı arayarak özgürlüğün tadına varmayı istemektedir. Bu sebeple insan objektif varlıkla birlikte, kendi subjektif varlığını da “hiç”lemelidir. İşte bu amaçla Kuddûsî, felsefesini insanın kendi ben/nefsini ilâhî irâdenin sahibi zatla “yok”edince, bu özgürlüğü yakalama düşüncesi üzerine inşâ etmiştir.

Bu düşünce ile Mevlânâ’nın en önemli takipçisi olan Kuddûsî, Pîri Mevlânâ ile birlikte Allah’ın: *“Güzel bir söz kökü sabit, dalları gökyüzünde olan bir ağaç gibidir. Ki, o Rabbinin izniyle her zaman meyve verir*

¹ Mevlânâ, Mesnevî, VI, 4196.

² Mevlânâ, Mesnevî, I, 1727.

³ Gölpınarlı, Mevlânâ, ss. 249-250.

⁴ Sipehsâlar, Risâle, s. 76.

⁵ Mevlânâ, Fihî Mâ Fih, s. 165.

durur”¹ âyetine mazhar olarak Rabbani letâfet kaynaklı eserleri ve sözleriyle ebediyete kadar insanlar üzerinde tesirli olacaklardır.

Onlar, Allah’tan alacaklarını kalp yoluyla aldıklarından dolayı sonsuzluğu dışardan değil kendi içlerinde arayarak hep kendilerine yönelmişlerdir. Sûfi bilir ki, sınırlı bir şekilde yaratılmasına rağmen içinde sonsuzluğa açılan ilâhî bir pencere vardır. Bu sonsuzluğa açılan baş gözü değil, insanın iç gözüdür. Sûfi bu göz ile insanın Hakk’a giden yolunu yerde ve gökte aramak yerine kendinden arar. Bu arayış, gerçek gayesi olan vuslata kavuşturur.

---

¹ İbrahim, 14/25-26